

S2-oppilas rakenteita oppimassa – miten rakenteista tulee kielen käyttötaitoa? Avaimia funktionaaliseen rakenteiden opetukseen

Julkaistu: Virke 3/2007, s. 22–25

Onko äidinkielen ryhmässäsi oppilaita, joiden suomen kielen taito ei ole syntyperäisen kielenkäyttäjän tasoinen? Vaivaako mieltäsi, miten he pärjäävät joukossa ja mitä siellä oppivat? Tuntuuko hankalalta saada kiinni oppilaiden kielitaidon piirteistä ja jäsentää itselleen, minkä asioiden opetuksesta he kulloinkin hyötyisivät? Miten S2-opetussuunnitelman toteuttaminen onnistuu äidinkielen opetuksen rinnalla?

Jos tunnet olosi riittämättömäksi, se tuskin on sinun vikasi. Eriyttämishaaste on monesti kohtuuton, ja S2-oppilaan tuen tarve suuri. Äidinkielen opetuksen materiaalit ja käytänteet eivät myöskään usein tunnu kattavan S2-oppilaan tarpeita. Tässä artikkelissa kuvaamme, miten suomea voi opettaa **funktionaalisesti** ja oppijan oppimisprosessia mukailen. Puramme auki myös sitä, miten oppijan oppimistarpeisiin pääsee kiinni ja miten opittavaa rakenneasiaa voisi lähteä avaamaan (ks. tarkempaa sovellusta Tukia ym. 2007 ja Aalto ym. 2007). Kohtuuttomia eriyttämiskaavoituksia funktionaalinen lähestymistapa ei ratkaise, mutta antaa osviittaa siitä, miten opettaa rakenteita tukiopetuksessa, yksilöohjauksessa ja eriytyneessä S2-opetuksessa.

Maahanmuuttajaoppilaat oppivat usein aidosti suomea **toisena** kielenä eli oppiminen tapahtuu enimmäkseen luokan ulkopuolella ja muiden kuin suomen opettajan ohjaamana. Siksi heidän kielenkäytössään on ”ristiriitaisuuksia”: yhtä aikaa esim. objektin hallinta voi olla hyvin idiomaattista mutta perustavuuksissa ja sanahahmoissa voi olla suurtakin horjuntaa. Suomen kielen morfologia on niin mutkikasta ja oppilaiden tekemät virheet niin moninaisia, että aina ei oikein tiedä, mistä lähtisi liikkeelle ja mihin pienillä tuntiresursseilla keskittyisi. Avainkysymyksiä opetuksen suunnittelussa ovatkin:

- I Minkä rakenneasian opettamisesta oppilas hyötyisi juuri nyt eniten?
- II Millä tavalla asia tulisi opettaa, jotta oppiminen ei jäisi vain kielioppitehtävien tasolle vaan näkyisi myös oppilaan omaehtoisessa kielenkäytössä?

I Liikkeelle oppilaan kielitaidosta ja oppimistarpeista

Oppilaan rakenteiden hallintaa on usein helpointa havainnoida hänen kirjoittamistaan teksteistä. Kannattaa tarkkailla esimerkiksi:

- **Mitä oppilas pyrkii ilmaisemaan, mutta kielellisiä keinoja ei vielä ole?** Oppilas saattaa esimerkiksi pyrkiä käyttämään eri aikamuotoja tai ilmaisemaan mutkikkaita syy–seuraus-suhteita, mutta hän ei vielä hahmota niiden suomen mukaisia ilmaisukeinoja. Jos oppilaalla on tarve näiden rakenteiden käytölle, hän hyötyy niiden opettamisesta.

- **Mikä oppilaan tekstissä horjuu?**

Horjuminen on sitä, että johonkin kategoriaan kuuluvat muodot ovat välillä oikein ja välillä väärin oppilaan tekstissä. Horjunta on helpompi havaita, jos ottaa oppilaan tekstistä kopion ja alleviivaa sitä eri väreillä: esimerkiksi kaikki paikkaa ilmaisevat sanat punaisella, kaikki imperfektit sinisellä, kaikki omistusmuodot vihreällä jne. Korostusten kohteet kannattaa valita sen perusteella, mitä on juuri opiskeltu tai mitkä piirteet näyttäisivät nousevan oppilaan tekstistä esiin. Esim. erään oppilaan tekstissä genetiivirakenteet olivat seuraavanlaisia:

- - *Tämä vanha nainen on mummo poikan, istuu koiralla Rekka ja tyttö, istuu äitissä. Tyttön äiti on vaimo Pekkan, istuu sohvalla myös. Hän on työssä pankissa - -*

Genetiivin sanajärjestys on tälle kirjoittajalle mitä ilmeisimmin hankala asia, ja kirjoittaessa hänellä tuntuu olevan jatkuva valinnan paikka: pääsana vai genetiivimuoto ensin? Oppilas epäilemättä hyötyisi horjuvan asian korjaamisesta ja vahvistuksen saamisesta epäroinnilleen.

II Miten avata uutta rakenneasiaa?

Rakenteita opetettaessa oleellista on, mitä opettaja saa oppilaan tekemään oppiakseen. Oppilas pitäisi siis saada itse havainnoimaan ja prosessoimaan kieltä mahdollisimman monipuolisesti. Mitä enemmän oppilas itse tekee päätelmiä kielestä, sitä enemmän hän saa keinoja oppia lisää kieltä. Yläkouluikäisen maahanmuuttajaoppilaan tekstiä lukiessa tulee usein sellainen olo, että oppilaan kielitaidossa olevia rakennepuutteita ei perinteisillä kielioppitehtävillä (esim. muunnos- ja täydennystehtävillä) korjata: suomea toisena kielenä oppivilla on usein horjuntaa ihan perusasioissa mutta samaan aikaan erittäin idiomaattisia ilmauksia, selvää kielitajua ja erilaisten mallikonstruktioiden avulla opittuja rakenteellisesti monimutkaisia ilmauksia. Matka perinteisistä kielioppiharjoituksista oppilaan omaan kielenkäyttöön vaikuttaa liian pitkältä ja kielioppitehtävien vaatima kielen prosessointi liian yksipuoliselta oikean elämän kielenkäyttötilanteiden vaatimaan prosessointiin nähden.

Tavoitteena kielen käyttötaito

Harjoituksissa, joissa huomio on ainoastaan oikean muodon tuottamisessa, ei välttämättä opita kielen käyttöä. Funktionaalisessa opetuksessa kieli taas nähdään nimenomaan funktio- ja merkityslähtöisenä systeemistönä ja viestinnän välineenä: muodot ovat olemassa, koska halutaan ilmaista merkityksiä. Siksi muotoja ei harjoitella irrallaan vaan osana luontevaa kielenkäyttöä ja aitoja konteksteja. Muotojen opettaminen on välttämätöntä ja kielen säännönmukaisuuksia kuvataan toki systemaattisesti, mutta opetuksessa tulee olla tasapaino **muodon, merkityksen** ja **käytön** välillä. Rakenteet sidotaan teemallisiin kokonaisuuksiin, tekstilajeihin ja aitoihin kielenkäyttötilanteisiin, ja niitä harjoitellaan mielellään kaikilla kielitaidon osa-alueilla (puhumalla, kuuntelemalla, lukemalla ja kirjoittamalla). Opetuksessa ei lähdetä liikkeelle sääntöjen opettamisesta ja niiden soveltavasta harjoittelusta vaan kielen käyttämisestä mielekkäissä tilanteissa, kielenkäytön havainnoinnista ja omien päätelmien tekemisestä. Koska tavoitteena on nimenomaan kielen käyttötaito, kielellistä analyysia eli sääntöjen tarkentamista viivästytetään: analyysi seuraa käyttökokemuksen ja oman havainnoinnin jälkeen. Kielioppisääntöjä ei anneta valmiina, vaan oppilas rakentaa niitä itse kielenkäyttöä havainnoimalla.

Huomio oppilaan todellisiin tarpeisiin

Funktionaalisen rakenteiden opetuksen lähtökohtana ovat oppilaiden tarpeet ja oppijan oman oppimisprosessin seurailu. Siksi kielioppikategorioita ei pyritä kuvaamaan aukottomasti vaan

oppijan omaksumiskyvyn ja -tarpeiden kannalta mielekkäästi. Tärkeää on pyrkiä opettamaan oppilaalle sitä, mikä on

- kielenkäytössä tyypillistä ja taajaan esiintyvää – ei siis jäännöksetöntä kuvausta eikä poikkeuksiin keskittymistä
- monikäyttöistä ja laajasti sovellettavaa
- yläkouluikäisen oppijan oletettavien kielenkäyttötarpeiden kannalta relevanttia.

Lähtökohdaksi rakennepiirteiden yleisyys

Suomen kielen opetusperinteessä on paljon perittyjä painolasteja. Esimerkiksi kaikki verbi- ja nimityypit eivät ole frekvensseiltään ja käytön kannalta yhtä tärkeitä, vaikka ne tavataankin kuvata samanarvoisina. Rakenteiden kuvauksessa yhtenä lähtökohdana tulisi olla eri rakennepiirteiden yleisyys: opetetaan kielenainesta, joka on taajaan esiintyvää ja laajasti sovellettavaa. Yläkouluikäinen oppilas tuskin hyötyy vaikkapa kaikkien harvinaistenkin astevaihtelumuutosten tuntemisesta. Tärkeintä on, että hän tietää astevaihtelun olevan yksi suomen kielelle tyypillinen ilmiö ja tunnistaa sen vaikutustapoja sanoissa sekä osaa soveltaa sen yleisimpiä vaihtelutyyppisiä (esim. *tt-t*, *kk-k*, *t-d*).

Kielioppitermistö ei saa kuormittaa turhaan

S2-oppilas joutuu peruskoulussa oppimaan valtavan määrän uutta sanastoa. Siksi on tarpeetonta kuormittaa häntä enää lisää kielioppitermistöllä, joka pahimmillaan ohjaa huomion pois juuri rakenteiden merkityksistä ja käytöstä. Rakenteista olisi hyvä käyttää mahdollisimman läpinäkyviä ja helposti muistettavia nimityksiä, jotka toimisivat samalla mallisanoina uusien sanojen taivuttamiselle: esim. *puhua–puhun*-verbit (vrt. verbityyppi 1), *missä*-muoto (vrt. inessiivi). Oleellisinta on oppia tunnistamaan ilmiö ja käyttämään sitä, ei ensisijaisesti oppia sen nimitystä. Toki monien termien, kuten vaikkapa aikamuotojen nimien, opettaminen on perusteltua, koska niitä tarvitaan ilmiöistä puhumiseen ja muidenkin kielten oppitunneilla.

Riittääkö funktionaalinen opetustapa?

Usein kuulee sanottavan, että funktionaalinen kielenopetus on hyvä ajatus, mutta sen toteuttamiseen ei riitä koulussa aikaa. Harkitusti toteutettuna ja suunnitelmalliseksi lähtökohdaksi otettuna se ei kuitenkaan vie olennaisesti enempää aikaa, ja samallahan huomio on aina myös kielen käytössä. Usein ajatellaan myös, että kaikki opetus ei voi olla funktionaalista vaan erityisesti rakenteiden automaattistamisessa formalistinen opetustapa on tarpeen. Funktionaalinen lähestymistapa kielenoppimiseen ei kuitenkaan kiellä kielenoppimisen kognitiivista puolta: on selvää, että automaattistaminen on keskeinen osa oppimista. Funktionaalisesti opettaessa ei siis voi eikä tarvitse hylätä automaattistamisharjoittelua. Kaikki rakenneharjoittelu vain sidotaan merkitykselliseen kontekstiin ja oppijan tarpeisiin. Rakennetehtävät voi aina laatia sellaisiksi, että niitä ei ole mahdollista tehdä täysin mekaanisesti, vaan oppilas joutuu ymmärtämään tehtävän kokonaisuuden ja prosessoimaan kieltä yksittäistä muotoa laajemmin.

Miten rakentaa funktionaalista jatkumoa?

Funktionaalinen polku uuden rakenneasian opetuksessa voisi olla esimerkiksi tällainen:

- Valitaan oppilaalle merkityksellinen kirjoitettu tai puhuttu teksti, jossa uusi rakenneasia esiintyy. Tekstin tulisi edustaa jotakin aitoa tilannetta tai tekstilajia.
- Käsitellään tekstiä sisällöllisesti merkityksen näkökulmasta, jolloin uudet rakenteetkin ovat käytössä.
- Ohjataan oppilasta tutkimaan rakennetta kontekstissa ja tekemään päätelmiä sen säännönmukaisuuksista.
- Luodaan/kootaan yhdessä tärkeimmät rakennesäännöt. Vältetään turhia termejä, sääntöjä ja poikkeuksia.

- Rakennetta harjoitellaan pitkälle tuetulla harjoituksella, jossa oppilas voi keskittyä uuteen rakenneasiaan mutta jossa on sille mielekäs käyttökonteksti.
- Harjoittelua laajennetaan kielitaidon eri osa-alueille. Kaikki harjoitukset ovat kielen käytön kannalta merkityksellisiä.
- Harjoittelua laajennetaan yhä omaehtoisempaan tuottamiseen: tehtävä ei enää säätele niin tarkasti oppilaan tuottamista vaan häntä ohjataan ilmaisemaan omia ajatuksiaan (esim. puhe- ja kirjoitustehtävissä).
- Oppimista arvioidaan havainnoimalla oppilaan kielenkäyttöä eri tilanteissa: pystyykö oppilas käyttämään opittua luovasti omien ajatustensa ilmaisemiseen?

Funktionaalisuuden soveltaminen oppimateriaalissa ja koulun arjessa ei suinkaan ole aina helppoa – ajattelutavan sisäistäminen on pidempikestoista matkantekoa. Funktionaalisuuden sovellustapoihin voi tutustua esimerkiksi seuraavissa teoksissa ja artikkeleissa:

- Tukia, K., Aalto, E., Taalas, P. & Mustonen, S. 2007. *suomi2 – Minä ja arki*. Otava.
- Aalto, E., Tukia, K., Mustonen, S. & Taalas, P. 2007. *suomi2 – Minä ja arki. Opettajan opas*. Otava.
- Kristiansen, I. 1996. Tehokkaita oppimisstrategioita kognitiivisen psykologian tutkimustuloksiin pohjautuen. Teoksessa Vehkanen, M. (toim.) *Suomi toisena/vieraana kielenä – ajatuksia kielestä, kulttuurista, metodeista*. Edita ja Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Kristiansen, I. 1998. *Tehokkaita oppimisstrategioita. Esimerkinä kielet*. Opetushallitus & WSOY.
- Lauranto, Y. 1994. Sisä- ja ulkopaikallissijat – onko perinteinen opetusjärjestys perusteltu? Teoksessa Suni, M. & Aalto, E. (toim.) *Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen*. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus. Jyväskylän yliopisto.
- Lauranto, Y. 1996. Kielioppiko kirosana? Teoksessa Ruuska, H. & Tuomi, S-M. (toim.) *Moneja baareja. Tiellä toimivaan kaksikielisyyteen*. ÄOL:n vuosikirja XLII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Yleisemmin S2-opetuksesta:

- Nissilä, L., Martin, M., Vaarala, H. & Kuukka, I. 2006. *Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä -opetukseen*. Opetushallitus.

Suomen kielen taidoltaan heterogeenisten ryhmien opetuksesta:

- Soppi – suomeksi oppimassa: <http://virtuaaliyliopisto.jyu.fi/soppi>